

พระพุทธรูปไม้ : ภาพตัวแทนการเข้าถึงพระพุทธศาสนาของผู้หญิงในเมืองน่านโบราณ
WOODEN BUDDHA IMAGE MAKING : Representation of Ancient Nan Female in Buddhism

ธนวัฒน์ ศรีลา

นิสิตปริญญาเอก มจร.วช.พะเยา

บทคัดย่อ

ความแตกต่างทางสรีระร่างกายระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง เป็นอุปสรรคในการสร้างบุญบารมีในทางพระพุทธศาสนาในบางกรณีของผู้หญิงเมืองน่านโบราณ พระพุทธศาสนาได้ตระหนักและเข้าใจถึงปัญหาในข้อนี้เนื่องจากผู้หญิงถือเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปได้ในอนาคต

พระพุทธรูปไม้เป็นนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสื่อกลาง เป็นนวัตกรรมหนึ่งในหลายนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้หญิงเมืองน่านโบราณได้มีพื้นที่แสดงออกในด้านสังคมเท่าเทียมกับผู้ชาย ด้วยลดความคาดหวังจากสังคมเมืองน่านโบราณ ที่มีทัศนคติที่ว่า ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้าผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง นอกจากนี้พระพุทธศาสนาช่วยให้สิทธิ์ของผู้หญิงเมืองน่านโบราณแสดงออกได้ในเชิงสัญลักษณ์ ตามทฤษฎีภาพตัวแทน ผ่านรูปแบบพิธีกรรมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ของเมืองน่าน ด้านการสร้างบุญบารมี

คำสำคัญ: ภาพตัวแทน . ผู้หญิงเมืองน่านโบราณ

Abstract

In the reign of ancient Nan. the difference of physical body between male and female was an obstacle of making merit in Buddhism and also was a limitation of female to access in many social occasions. Buddhist concepts was aware on these problems well because female were an important power to drive Buddhism to be prosperous in the future.

Wooden Buddha images became an innovation of Buddhism as medium to access the religion because each image was a representative of holy fate of female in Buddhism. In that reign. the social value was that the leader had to be male and female was only the follower. According that. building the wooden Buddha image became a symbol to express the right of female which could be interpreted with the Representation concept through the ceremony of the wooden Buddha image building which was the way to make merit.

Keywords : representation . Ancient Nan Female

บทนำ

มนุษย์ต้องการความสุขที่เกิดจากภายนอกและภายในประกอบกัน โลกจะสร้างชั่วที่ต่างกันขึ้นมาเสมอ แต่ชั่วที่ตรงข้ามกันจะทำหน้าที่เอื้อประโยชน์ให้กับอีกชั่วเสมอเพื่อให้เกิดความสมดุล อย่างเช่น กลางวันกับกลางคืน ดินกับฟ้า ความดีความชั่ว คำสอนในทางพระพุทธได้ให้หลักธรรมเตือนสติเกี่ยวกับเรื่องของโลกธรรม 8 ของมนุษย์ไว้ว่า ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ (ที.ปา. (ไทย) 11/338/148) สิ่งเหล่านี้เป็นของคู่กับโลกที่มนุษย์จะต้องพบเจอ ความเป็นชั่วตรงข้ามมีทั้งข้อดีและข้อเสีย มนุษย์หากแบ่งตามสรีระทางกายภาพแล้วสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชั่วเช่นกันคือผู้ชายกับผู้หญิง ความเป็นผู้ชายกับผู้หญิงในสมัยโบราณถือว่ามีความต่างกันด้วยหน้าที่ทางสังคม ทั้งในเรื่องการใช้ชีวิตประจำวันซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ปัญหาเหล่านี้ได้ลดน้อยลง แต่ก็ยังไม่หมดไปจากสังคมเลยขะทีเดียว ในบางประเทศยังมีสนับสนุนเรื่องสิทธิสตรีอยู่ ความเสมอภาคระหว่างชายหญิงเริ่มมีทิศทางที่ดีขึ้น การใช้สัญลักษณ์หรือตัวแทนในการแสดงออกของผู้หญิงน่านสมัยโบราณ เป็นการบอกเป็นนัยว่าพวกเขาต้องการอะไรจากสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีภาพตัวแทนที่เสนอว่า ภาพตัวแทนนั้นเป็นการนำเสนอใหม่ไม่ได้นำเสนอสิ่งที่อยู่ในความเป็นจริงมานำเสนอให้ประจักษ์ เป็นการเชื่อมโยงความคิดของเราเข้ากับโลกแห่งความเป็นจริงและโลกแห่งจินตนาการ ต่างๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม ด้วยการใช้ภาษา การใช้ภาษานั้นไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นการที่เราสร้างขึ้นเอง จะมีเพียงคนที่มีประสบการณ์และวัฒนธรรมเดียวกันเท่านั้นที่สามารถเข้าใจได้ ภาพตัวแทนประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ 2 กระบวนการ ได้แก่ (1) ภาพตัวแทนสำนึก คือการที่เรามีภาพมโนต่างๆ อยู่ในสำนึกอยู่แล้วหากปราศจากมันเราจะไม่สามารถตีความสิ่งต่างๆ ได้เลย เช่น พูดว่า ม้า หนู เราก็จะสามารถเข้าใจสิ่งนั้นได้ทันที (2) สัญลักษณ์ การที่เรานำเสนอภาพตัวแทนหรือแลกเปลี่ยนความหมายและแนวคิดโดยเข้าถึงและเข้าใจภาษาซึ่งเป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสาร แนวคิดต่าง ๆ ถูกแปลงมาเป็นภาษาและรูปภาพซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่าง สรรพสิ่ง แนวคิด สัญลักษณ์ เป็นหัวใจหลักในการนำเสนอภาพตัวแทน การเกิดภาพตัวแทนออกเป็น 3 ลักษณะตามการให้ความหมายของสรรพสิ่งต่าง ๆ (ตามตา เตียงทอง. 2550 : 28) ประกอบด้วย (1) การสะท้อน มีกระบวนการทำงานเหมือนกระจกที่นำเสนอภาพความเป็นจริงกลับมาให้เห็น (2) เจตนา เป็นกระบวนการให้ความหมายที่เกิดจากความประสงค์ของผู้ต้องการสื่อสาร (3) โครงสร้าง เป็นการให้ความหมายที่ถูกสร้างขึ้น โดยระบบตัวแทน แนวคิด สัญลักษณ์ ที่ไม่มีความหมายในตัวเอง มีอยู่ 3 ลักษณะประกอบด้วย ภาพเหมารวม ที่ลดความเป็นตัวบุคคลลง ภาพคู่ตรงข้าม ที่มีการแบ่งลักษณะเป็นสองฝ่าย (ธเนศ วงศ์ยานนาวา. 12. (1) : 16-18)

สรุปภาพตัวแทน คือ การบอกความหมายของสรรพสิ่งที่ยังไม่มีความหมายให้มีความหมายขึ้นมา เฉพาะกลุ่มที่มีประสบการณ์และวัฒนธรรมเหมือนกันเท่านั้นถึงจะเข้าใจในความหมายนั้นๆ โดยมีเจตนาที่จะบอกหรือสื่อให้คนอื่นได้เข้าใจในความหมายของสิ่งที่ต้องการจะสื่อออกไป ในการใช้ประโยชน์ร่วมกันในสังคมวัฒนธรรมนั้น หากเราย้อนมาในสังคมของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา จะพบหลักฐานมากมายจากประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกถึงข้อจำกัดระหว่างชายหญิงในสังคมไทย หลายประเด็นอาจจะมีเหตุผลมารองรับให้ดูสมเหตุสมผล แต่ก็ก็มีหลาย

ประเด็นที่ไม่สามารถหาเหตุผลอธิบายประกอบได้ แต่ข้อจำกัดในทางพระพุทธศาสนาก็มีข้อยกเว้นในบางประการ หรือมีทางออกที่ทำให้สังคมยอมรับได้ในระดับหนึ่ง ความต้องการแสดงออกในเชิงสังคมของผู้หญิงได้ถูกแสดงออก ในมิติต่างๆ ทั้งที่เป็นในเชิงสัญลักษณ์ หรือภาพตัวแทน หลากหลายรูปแบบ การยอมรับในสังคมความเสมอภาคของผู้ชายและผู้หญิงในสมัยอดีตที่ผ่านมา มักมีปัญหาเสมอ ยิ่งในสังคมไทยมักจะถูกฝังความคิดที่ว่า ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้าผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง การทำกิจการงานใดในครอบครัวต้องให้ผู้ชายเป็นคนนำคนคิดคนตัดสินใจ แล้วให้ผู้หญิงนั้นปฏิบัติตามเป็นอีกแรงที่ช่วยเสริมให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ เพราะทัศนคติในลักษณะนี้ทำให้การปฏิบัติด้านความคิดเรื่องสิทธิความเท่าเทียมของผู้ชายและผู้หญิงจึงมีอุปสรรคมาโดยตลอด

ศิลปะเป็นพื้นที่ของการแสดงความรู้สึกนึกคิดของคนในสมัยอดีต ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายล้วนได้ใช้พื้นที่ตรงนี้แสดงความเป็นตัวตนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นแสดงออกมาในรูปแบบใดล้วนมีนัยสำคัญที่กระตุ้นทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นศิลปะด้านการแสดง ประติมากรรม หรือสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ยังเป็นศิลปะที่ผนวกเข้ากับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วยแล้วส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม มีอิทธิพลต่อจิตใจโดยตรง หรือที่เราเรียกกันว่าพุทธศิลป์ พุทธศิลป์มีอยู่หลายรูปแบบ แต่ในบทความนี้จะขอนำเสนอในเรื่องของพระพุทธรูปไม้ซึ่งเป็นงานพุทธศิลป์รูปแบบหนึ่งที่แสดงออกในเชิงภาพตัวแทนการเข้าถึงพระพุทธศาสนาของผู้หญิงในเมืองน่านโบราณในมิติต่างๆ ด้านพระพุทธศาสนา

ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมิ สันนิษฐานว่ามีอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคนี้อยู่ 3 แห่ง (1) อาณาจักรจามปา อยู่ในเขตพื้นที่ประเทศเวียดนามตอนกลางในปัจจุบัน เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 5 ถึง 21 เป็นเวลาประมาณ 1,600 ปี จึงเสื่อมสลาย (2) อาณาจักรพุกาม เป็นอารยธรรมรุ่งเรืองเดียวกับอาณาจักรจามปา มีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศพม่าในปัจจุบัน รุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 ถึง 18 (3) อาณาจักรขอม เป็นอารยธรรมรุ่งเรืองเดียวกับ 2 อาณาจักรที่กล่าวมา มีความรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 ถึง 9 มีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน ส่วนอารยธรรมเก่าแก่รองลงมาคือ อาณาจักรศรีวิชัย มีศูนย์กลางอยู่ที่หมู่เกาะชวา เจริญรุ่งเรืองประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ถึง 18 ประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน และ อาณาจักรทวารวดี เจริญรุ่งเรืองประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ถึง 16 มีศูนย์กลางอยู่ในประเทศไทยตอนกลาง (Jane Bingham แปลโดย ละอองทิพย์ อัมรินทร์รัตน์ และวิมาวรรณ ภัทรโรดม. 2548 : 67-69) พระพุทธศาสนาในช่วงแรกนั้นเข้ามาในดินแดนเอเชียอาคเนย์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงได้มีดำริส่งพระธรรมทูต 9 สาย ออกไปเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาออกดินแดนชมพูทวีป และ 1 ใน 9 สายนั้นได้เดินทางมายังแถบดินแดนสุวรรณภูมิ โดยการนำของพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ (พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปุตฺโต). 2531 : 110 – 111) การเดินทางมาของพระธรรมทูตคณะนี้ไม่ได้นำเฉพาะพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ได้นำวัฒนธรรม

ของดินแดนแถบนั้นติดตามมาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ได้สรุปว่า ศิลปะอินเดียสมัยโบราณเกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 3 ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะอิหร่านและศิลปะกรีก แต่สมัยนั้นยังไม่มีใครกล้าประดิษฐ์พระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ในเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแต่จะใช้สัญลักษณ์แทน ส่วนในพุทธศตวรรษที่ 6 นั้น ได้ให้ช่างสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรกเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลไปทาง กรีก-โรมัน ภายใต้คติของพระพุทธศาสนาหายาน (สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2538 : 50-55)

สำหรับ พริยะ ไกรฤกษ์ ได้ให้ข้อมูลว่าตำนานการสร้างพระพุทธรูปไม่ในพระพุทธศาสนานั้นที่ปรากฏเป็นหลักฐานยืนยันว่ามีร่องรอยการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในพระพุทธศาสนา ได้ถูกจดบันทึกปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุระหว่างเดินทางไปอินเดียของ “หลวงจีนฟาเหียน” เมื่อราว พ.ศ.950 (พริยะ ไกรฤกษ์. 2550 : 52) ปรากฏในตำนานพระแก่นจันทน์ ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อพระพุทธองค์ เสด็จไปทรงเทศนาโปรดพระพุทธรมาดาในดาวดึงส์สวรรค์พรรษาหนึ่ง ทำให้พระเจ้าประเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล มีความรำลึกถึงพระพุทธองค์ จึงตรัสให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทน์แดง ประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระองค์เคยประทับ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากโปรดพระมารดาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ถึงที่ประทับ ด้วยพระบรมพุทธรูปภาพก็บัลลาลให้พระพุทธรูปแก่นจันทน์เลื่อนหลีกพระพุทธรูปอาสน์ จึงตรัสสั่งให้ รักษาพระพุทธรูปไม้นั้นไว้เพื่อให้สาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างและสักการะ (สงวน โชติสุขรัตน์ (ปริวรรต). 2515 : 215) หากเราจะพิจารณาตามภูมิศาสตร์แหล่งที่ตั้งของวัสดุการสร้างแล้วพอที่จะอนุมานได้ว่า ช่างที่มาจากทางใต้มักจะมีคามชำนาญในเรื่องของการแกะสลักหินเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างทางอินเดีย สำหรับช่างที่มาจากทางเหนือจะมีความชำนาญในเรื่องการแกะไม้ เนื่องจากมีทรัพยากรไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เส้นทางที่ 2 สกุลช่างนี้มีโอกาสได้เจอและแลกเปลี่ยนความรู้กันในสมัยอดีตนั้น ความนิยมในการสักการจะใช้น้ำเป็นหลัก และแม่น้ำในภูมิภาคนี้ที่เชื่อมโยงตั้งแต่เหนือจรดใต้ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำโขงเป็นเส้นเลือดใหญ่ในภูมิภาคนี้ การเดินทางค้าขายติดต่อกันส่วนใหญ่จะใช้น้ำโขงเป็นหลัก การสักการทางบกจะไม่นิยมเนื่องจากมีความยากลำบากเป็นอย่างมาก ในอดีตเนื่องจากมีแต่ป่าเขา

สำหรับลักษณะของรูปแบบที่สร้างพระพุทธรูปไม้นั้นส่วนมากแล้วจะอิงตามแนวคิดมหาปुरुสลักษณะ ซึ่งเป็นคติความเชื่อของพราหมณ์ จะนิยมสร้างตามอิริยาบถ การเดิน นั่ง นอน ยืน ของพระพุทธเจ้า ตามความเชื่อของล้านนาแล้วไม่ได้ต่างกับกับเมืองน่านในเรื่องของอานิสสงส์ของวัสดุที่นำมาสร้าง ไม้ที่นำมาสร้างส่วนมากจะเน้นไม้มงคล เพราะมีความเชื่อในเรื่องของความเป็นสิริมงคลที่จะเกิดกับตนเองหลังได้สร้างพระพุทธรูปไม้นั้นสำเร็จ อานิสสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปไม่มีดังนี้

อานิสสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป หรือทางเมืองน่านเรียกว่าพระเจ้า อานิสสงส์ตามวัสดุที่นำมาสร้างแบบล้านนา หรือผลของการทำบุญ มีเกณฑ์การสร้างที่บอกถึงอานิสสงส์ไว้ดังต่อไปนี้

1) ใบไม้ ใบทอง	อานิสสงส์ 5 กัปป
2) วาดบนกระดาศ . หรือผ้า	อานิสสงส์ 10 กัปป

3) ดินเหนียว	อานิสงส์ 15 กัปป์
4) ไม้	อานิสงส์ 20 กัปป์
5) งา . เขา . นอ	อานิสงส์ 25 กัปป์
6) อิฐ ดินก่	อานิสงส์ 30 กัปป์
7) หิน	อานิสงส์ 35 กัปป์
8) จิน (ตะกั่ว) . เขียก (อลูมิเนียม)	อานิสงส์ 40 กัปป์
9) ทองเหลือง . ทองแดง	อานิสงส์ 45 กัปป์
10) ทองคำ	อานิสงส์ 50 กัปป์
11) แก้ว	อานิสงส์ 60 กัปป์

12) ไม้จันทน์หอม . ไม้สลี (ต้นโพธิ์) อานิสงส์ 65 กัป ขึ้นไป (สัมภาษณ์พระครูผาสุก
นันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสวนหอม อ.เมือง จ.น่าน. 20 มกราคม 2563)

จากรูปแบบและอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปไม้ของเมืองน่าน หากพูดถึงเทคนิควิธีการสร้างแล้ว แรง
บันดาลใจในการสร้าง เป็นหนึ่งในกระบวนการที่ทำให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปที่เปี่ยมไปด้วยศรัทธาที่มีต่อ
พระพุทธศาสนา แรงบันดาลใจมีพลังมหาศาลในที่จะทำให้คนหนึ่งคนลุกขึ้นมาทำอะไรสักอย่างให้ประสบ
ความสำเร็จ การทำให้ศรัทธาเปลี่ยนเป็นแรงผลักดันในการสร้างพระพุทธรูปไม้ อันมีความเชื่อ ความศรัทธา ที่เป็น
นามธรรมให้เกิดเป็นการผลักดันเป็นงานพุทธศิลป์ที่เป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้ มีความอึดเอนได้เมื่อได้
สัมผัสหรือได้เห็นพระพุทธรูปไม้ดังกล่าว ความรู้สึกในลักษณะนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มของผู้ชายเท่านั้นแต่ยังเกิด
ขึ้นกับผู้หญิงเช่นกัน แต่การแสดงออกทางสังคมของผู้ชายกับผู้หญิงในอดีตค่อนข้างจะต้องอยู่ในกรอบ ของ
ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่คอยจำกัดสิทธิ์ของสตรีในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเมืองน่านก็เป็นเช่นเดียวกันกับที่อื่น แต่
ในทางกฎหมายก็ให้ความคุ้มครองสตรีเช่นเดียวกัน ทำให้ขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมในบางเรื่อง

สถานะภาพทางสังคมของสตรีเมืองน่านในอดีต

เมืองน่าน หรือ “นันทบุรี” เป็นเมืองของกลุ่มชนที่รวมตัวกันก่อตั้งขึ้นบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำน่านในหุบ
เขาภาคเหนือทางตะวันออก มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือและทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือติดกับหลวงพระบาง เมืองท่ามูน
(เป็นเมืองเล็กๆ) อยู่ ณ ฝั่งขวาของแม่น้ำ โขงและสิบสองปันนา ทิศใต้จดเมืองย่าง ทิศตะวันตกติดกับเมืองพะเยา
ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองน่านเป็นเมืองเล็กๆ ที่มีเขตปกครองไม่กว้างขวางนัก เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศ
ถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขาสูงและป่าทึบ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. 2 (3). : 10) จากตำนานพระธาตุแช่แห้ง อธิบายคำว่า
“น่าน” มาจาก “น่าน” ซึ่งสันนิษฐานว่าพระภิกษุผู้เขียนตำนานพระธาตุแช่แห้ง ให้ความหมายเมืองน่าน ใกล้เคียงกับคำ
ว่านันท เพราะชื่อเมืองน่านในภาษาบาลีคือ นันทบุรี ส่วนในหลักศิลาจารึกหลักที่ 8 ราว พ.ศ.1915 อธิบายว่าการที่
ชื่อเมืองน่านเพราะเป็นเมืองอยู่ใกล้แม่น้ำน่าน จึงตั้งชื่อเมืองตามแม่น้ำนี้ว่า “น่าน” นอกจากนี้ยังมีคำว่า “กาว”
หรือบางครั้งใช้ “กาวน่าน” คำว่า “กาว” ใช้เรียกชนเผ่าพื้นเมืองในน่านมาช้านานแล้ว (สรสวดี อ่องสกุล .2561 :

17) และเรียกเมืองว่า “เมือง กาวเทส” หมายถึง เมืองของชาวกาว เช่นในชินกาลมาลีปกรณ์เรียกกษัตริย์ราชวงศ์กุคควา “พระยาการว” ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียก “พระยาการวณาน” คำว่า กาว ค่อยหายไป หลังจากตั้งเมืองน่านมั่นคงแล้ว จึงใช้ “น่าน” แทนกาว (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดน่าน. 2542 : 1)

ผู้หญิงน่านโบราณในที่นี้ ผู้เขียนบทความได้นิยาม หมายถึงผู้หญิงที่อยู่ในช่วงเวลาการขึ้นปกครองในสมัยของเจ้าหลวงอนันตรฤทธิเดชฯ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่งตั้งให้เป็นเจ้าผู้ครองเมืองน่านใน พ.ศ. 2395 เนื่องด้วยเมืองน่านสมัยนั้นเกิดปัญหามากมายในสังคม เจ้าหลวงอนันตรฤทธิเดชฯจึงโปรดให้ตรากฎหมายขึ้นโดย รวบรวมจากกฎหมายดั้งเดิม คือ อาชญาอันเป็นคำสั่งศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าเมือง คัมภีร์พระ ธรรมศาสตร์ พระราชศาสตร์ และจารีตที่ปฏิบัติกันมา เพื่อใช้ปกครองเมืองน่านและเมืองบริวาร ให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยเรียกว่า “กฎหมายอาณาจักรหลักคำ”

ด้านสังคมมีการกำหนดฐานะสังคมระหว่างกลุ่มชนขึ้นอย่างชัดเจน ได้แก่ เจ้าเมือง เจ้านาย ขุนนาง ไพรทาส และพระสงฆ์ “กฎหมายอาณาจักรหลักคำให้ความคุ้มครองสตรีที่ถูกฝ่ายชายข่มเหง กาว (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดน่าน. 2544 : 59) โดยกำหนดให้ ฝ่ายชายต้องรับผิดชอบฝ่ายหญิง หากทำให้ฝ่ายหญิงเสียหายแล้วไม่ยอมแต่งงานด้วยมี บทลงโทษดังนี้ “ด้วยร่างบ่าวทั้งหลาย แอ้วด้านร่างจาสาวใดไปมาหาสู่กับด้วยกันแล้ว พายุลุน (ภายหลัง) ฝ่ายชายพ้อบ่เอา ท้อแปลงพ่อแม่ฝ่ายหญิง 50 เฟื้อง นี่ผ้าบุคคลผู้ใดไปเหล่าน เป็นแล้วฝ่ายบ่เอา ท้อการวะพ่อแม่ฝ่ายหญิง” (สรสวดี อ่องสกุล. 2534 : 16) จากข้อความนี้แปลว่า ชายใดไปมาหาสู่หญิง ภายหลังไม่เอาต้องเสียค่าปรับ ให้พ่อแม่ฝ่ายหญิง 50 เฟื้อง หากฝ่ายชายไปหลอกฝ่ายหญิงแล้วไม่เอา ให้ไปขอขมาพ่อแม่ฝ่ายหญิง จากข้อความในกฎหมายหลักคำแม่จะมีกฎหมายที่คุ้มครองผู้หญิงเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย

การเข้าถึงด้านการศึกษา ข้อนี้ถือว่าเป็นข้อเสียเปรียบอีกข้อหนึ่งของสตรีสมัยนั้น เนื่องจากการเรียนหนังสือสมัยก่อนนั้นเรียนกันที่วัด จึงมีสตรีจำนวนน้อยมากที่มีโอกาสได้เข้าถึงการศึกษาสมัยนั้น ต่างจากผู้ชายที่สามารถบวชเป็นพระแล้วสามารถเข้าไปเรียนศึกษาหาความรู้ได้ จากจุดนี้เองทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่สมัยนั้นต้องกลายเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ เนื่องจากขาดความรู้ความสามารถ การศึกษาจึงถูกมองเป็นเรื่องของผู้ชายและไม่ได้ถูกยกให้ความสำคัญเท่าที่ควร

จากปัญหาด้านการศึกษาทำให้มีผลกระทบมาถึงอาชีพที่สตรีสมัยนั้นทำกัน การจะได้รับโอกาสที่ดีหรือรับราชการงานเมืองย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงมีแต่ผู้ชายที่ได้ทำงานให้กับหลวง ผู้หญิงในสมัยนั้นส่วนมากเมื่ออายุประมาณ 7-8 ขวบ ก็ต้องคอยดูแลน้องดูแลคนในครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่ต้องไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ภาระงานบ้านทั้งหมดจึงต้องตกเป็นของเด็กผู้หญิง ทำให้ไม่มีเวลาไปเรียนหนังสือ พอโตขึ้น ประมาณ 15-16 ปี ก็ถึงวัยออกเรือนไปมีครอบครัวใหม่

สภาพเศรษฐกิจของน่านในสมัยนี้การทำนาปลูกข้าว จะปลูกเพียงแค่พอกินเท่านั้นเนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนมากเป็นภูเขา การค้าขายก็ไม่ได้มีสภาพคล่องนักเนื่องจากเมืองน่านไม่ค่อยมีคนต่างชาตินำเข้ามาบ่อยจึงทำให้ไม่มีเงินตราหมุนเวียนเท่าที่ควร สินค้าหลักของเมืองน่านก็คือเกลือ การค้าเกลือเป็นธุรกิจที่ดำเนินมาแต่สมัยโบราณ เมืองน่านเป็นแหล่งเกลือขนาดใหญ่ที่ ส่งเป็นสินค้าออกในภาคเหนือ ที่น่านมีบ่อเกลือสำคัญอยู่ 2 แห่ง คือ บริเวณต้นน้ำว่าซึ่งมีบ่อเกลือใหญ่ 2 บ่อ อีกแห่งหนึ่งคือ บริเวณต้นน้ำน่านมีบ่อใหญ่ 5 บ่อ ยังมีบ่อเล็กอีกเป็นจำนวนมาก

เกลือเป็นรายได้ที่สำคัญของเจ้านายท้าวขุน โดยได้ผลประโยชน์ใน 3 รูปแบบได้แก่ ส่วย ภาษี และกำไรจากการค้า ในแต่ละปีชาวบ้านที่ทำเกลือต้องส่งส่วยเกลือไปให้แก่ส่วนกลาง ซึ่งจะแบ่งสรรปันส่วนกันในหมู่ท้าวขุน มีการเก็บภาษีเกลือจากพ่อค้าเกลือหรือผู้ที่นำว้าวต่างไป บรรทุกเกลือ และเจ้านายท้าวขุนยังสามารถซื้อเกลือไปขายเอากำไรอีกต่อหนึ่ง การค้าเกลือนี้ มีความสำคัญจนเจ้านายต้องพยายามควบคุมเอาไว้ จนเป็นกรณีพิพาทเช่น การแย่งชิงอำนาจ เหนือเมืองเงิน ซึ่งเป็นเมืองที่มีบ่อเกลือ เรียกว่า “บ่อเจ้า” อยู่ต้นน้ำน่าน หลังจากที่ฝรั่งเศส ผนวกลาวเป็นอาณานิคมของตน ก็เกิดปัญหาว่าเจ้าเมืองหลวงพระบางส่งคนมาทำเกลือที่บ่อ เจ้าเมืองเงิน เจ้าหลวงเมืองน่านจึงมีหนังสือห้าม ทั้งสองฝ่ายต่างอ้างความเป็นเจ้าของเมืองเงิน ทางเมืองน่านพยายามส่งเจ้านายเข้าไปจัดการปกครองพร้อมกับข้าหลวงไทย เพื่อยืนยันความเป็นเจ้าของเมืองเงิน ในที่สุดฝรั่งเศสได้เข้าแทรกแซง และยื่นข้อเรียกร้องห้ามเจ้าเมืองน่าน เก็บส่วยและเกณฑ์แรงงานจากเมืองเงินตามที่เคยปฏิบัติมา ในที่สุดเนื่องจากเกรงความขัดแย้ง กับฝรั่งเศสรัฐบาลไทยจึงยอมรับเมืองเงินอยู่ภายใต้การปกครองของหลวงพระบาง การสูญเสียเมืองเงินทำให้น่านเสียแหล่งเกลือที่สำคัญแห่งหนึ่ง สินค้าอีกอย่างหนึ่งที่เมืองน่านส่งออกไปยังเมืองอื่นก็คือ ข้าว จากอุตสาหกรรมป่าไม้ที่เฟื่องฟูทำให้มีความต้องการช้างเพื่อนำไปชักลากไม้ จากลักษณะของสินค้าและอาชีพในยุคนั้นที่ปรากฏให้เห็นได้ว่าอาชีพที่เหมาะสมกับผู้หญิงน่านในยุคนั้นนั้นค่อนข้างจะหายาก จึงมีเพียงแต่เกษตรกรรม และการดูแลบ้านเรือนเท่านั้นที่ผู้หญิงในยุคนั้นนิยมทำกัน

ข้อจำกัดในการเป็นเพศหญิง ในเรื่องของการบวชในพระพุทธศาสนา การบวชของผู้หญิงในพระพุทธศาสนานั้นสามารถที่จะบวชได้ แต่ในสังคมของเมืองน่านโบราณไม่นิยมกัน มีแต่การบวชชีเท่านั้นการบวชเป็นภิกษุณีไม่มีปรากฏหลักฐานว่าในเมืองน่านมีการบวชของภิกษุณี ทำให้มีโอกาสจะได้เรียนรู้ในด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นน้อยไปด้วย ในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมาผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอต้องการ การปกป้องดูแล เอาใจใส่ไม่สามารถทำงานหนักๆได้ และการเดินทางค้าขายในพื้นที่ไกลๆก็ไม่เหมาะกับผู้หญิงในยุคนั้น ดังนั้นสภาพทางสังคมของผู้หญิงในเมืองน่านจึงมีหน้าที่เป็นแม่ศรีเรือนที่คอยดูแลทุกคนในครอบครัว จัดการเรื่องข้าวปลาอาหาร บทบาททางสังคมจึงไม่โดดเด่น การที่เมืองน่านเป็นเมืองพุทธทำให้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีอิทธิพลกับสภาพจิตใจของผู้หญิงเมืองน่านเป็นปกติธรรมดา แต่ข้อจำกัดและความเหมาะสมที่ผู้หญิงจะเข้าไปมีบทบาทในการจัดการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้นจึงเห็นได้น้อยมาก เนื่องจากนักบวชในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ชายการที่จะเข้าไปคลุกคลีจะทำให้ดูไม่เหมาะสม แม้ตนเองมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากเพียงใดก็ตาม

จากข้อจำกัดที่มีทำให้ผู้หญิงเมืองน่านเลือกที่จะแสดงออกถึงศรัทธาที่ตนเองมีต่อพระพุทธศาสนาในรูปแบบของภาพตัวแทน

การเข้าถึงพระพุทธศาสนาของผู้หญิงเมืองน่านโบราณ

ด้วยสภาพสังคมที่มีความจำกัด มีประเพณี วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงออกทางด้านพระพุทธศาสนาของผู้หญิงเมืองน่านโบราณ การห้ามผู้หญิงเข้าไปเหยียบบนพระอุโบสถ ถือเป็นสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีสำคัญคือการบวชพระสงฆ์ สันนิษฐานว่าในอดีตนั้นไม่ได้ห้ามผู้หญิงขึ้นไปบนอุโบสถ จะห้ามเฉพาะผู้หญิงที่เป็นประจำเดือนเท่านั้นที่ไม่ให้ขึ้นไป เพราะอาจไม่สะดวกและไปทำความสกปรกสร้างความอูจาดตาแก่ผู้พบเห็นได้ ต่อมาภายหลังจึงได้มีการเหมารวมถือปฏิบัติต่อกันมาว่าไม่ให้ผู้หญิงขึ้นไปบนพระอุโบสถ จริงๆแล้วพระอุโบสถที่เราเห็นในเมืองน่านปัจจุบัน เป็นพระอุโบสถที่สร้างรวมเอาพระวิหาร และพระอุโบสถเข้าไว้ด้วยกัน มีขนาดความกว้างยาวตามที่กฎหมายคณะสงฆ์ได้ระบุไว้ แต่พระอุโบสถเมืองน่านโบราณจริงมีความกว้างเพียง 5 เมตร ยาว 10 เมตร โดยประมาณบรรจุคนได้ประมาณ 20 คน ในเมืองน่านมีพระอุโบสถแบบดั้งเดิมเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น เช่น พระอุโบสถวัดพระธาตุแช่แห้ง พระอุโบสถวัดพระธาตุช้างค้ำ เป็นต้น ต่างจากโบสถ์วิหารสมัยใหม่ที่มีความกว้างยาวบรรจุคนได้ประมาณ 100 คน (สัมภาษณ์อาจารย์สมคิด นันตะ. 2 กุมภาพันธ์ 2563)

ดังนั้นปัจจุบันเราจึงเห็นผู้หญิงสามารถขึ้นอุโบสถที่สร้างในรูปแบบสมัยใหม่รวมกับวิหารได้เป็นเรื่องปกติ แต่สำหรับพระอุโบสถที่สร้างแยกเฉพาะนั้นผู้หญิงไม่สามารถขึ้นได้ ส่วนพระธาตุเจดีย์นั้นถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะจะกันพื้นที่โดยรอบไม่ให้เข้าใกล้ด้วยเหตุผลเดียวกับพระอุโบสถสมัยโบราณ สำหรับกฎพระสงฆ์ถือเป็นสถานที่ที่ต้องห้ามเนื่องจากเป็นกันไว้ให้พระภิกษุสงฆ์เท่านั้น หากผู้หญิงเข้าไปจะไม่เหมาะสมทำให้เป็นที่ติฉินนินทาแก่ผู้พบเห็นได้ แต่ก็มีข้อยกเว้นในเรื่องการถูกเนื้อต้องตัวของพระภิกษุกับผู้หญิงไว้ในพระวินัย ที่ระบุว่าหากภิกษุถูกต้องตัวผู้หญิง ตามหลักพระวินัย หากมีการถูกต้องตัวโดยบังเอิญ คือไม่ได้ตั้งใจ ไม่มีอาบัติ แต่ถ้า ถูกต้องกายมารดา ลูกสาว พี่สาว น้องสาว โดยไม่มีความกำหนด เป็นอาบัติเพียงทุกกฎ (วิมहा. (ไทย) 1/281/310) ในเมืองน่านหากับประเคนของ โดยผู้หญิงเป็นผู้ถวายพระภิกษุผู้รับต้องใช้ผ้ารับแทน คือไม่รับด้วยมือโดยตรง ป้องกันการอาบัติ

การที่ต้องระวังเนื้อระวังตัวการวางตัวให้เหมาะสมของผู้หญิงในยุคนี้นักได้รับการอบรมสั่งสอนมาจากครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปทางไหนจำเป็นต้องมีความระมัดระวัง การวางตัวในการครองเรือน ผู้หญิงต้องเรียนรู้งานครัว งานบ้าน งานปักผ้า ซ่อมแซมเสื้อผ้าในคนครอบครัว ดังนั้นอาชีพที่ได้รับการถ่ายทอดมามีจะเป็นอาชีพที่ทำอยู่กับครัวเรือน เช่น การทอผ้าใช้เอง การทอผ้าขาย ความเป็นแม่ศรีเรือนเป็นเสน่ห์ดึงดูดชายหนุ่มให้เข้ามาเกี่ยวพัน การจะแสดงตัวออกนอกหน้านอกตาในเรื่องของผู้ชายจึงเป็นสิ่งที่ต้องระวัง ในเมืองน่านยุคนี้การที่หนุ่มสาวจะมีโอกาสได้พบกัน ส่วนมากจะอาศัยโอกาสในงานวัด แต่ก็ไม่ได้มีบ่อยมากนักหากเรามองในเชิงปรากฏการณ์ที่มันเกิดขึ้นแล้ว วันในพระพุทธศาสนาก็เหมือนสถานที่นัดพบของผู้คนในยุคนี้นอกเหนือจากตลาด การมีโอกาสดัง

พบกันที่วัดที่มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้การจะทำอะไรที่ไม่ดีไม่งานภายในวัดนั้นเป็นการไม่ควร แต่ผู้หญิงในยุคนั้นเลือกที่จะแสดงออกผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ผู้ชายที่ตนเองชอบพอได้เห็นถึง ความสง่างามของตนเอง การทำบุญที่วัดทำให้ตนเองดูสงบ เรียบร้อย กิริยามารยาทที่แสดงออกมาได้สื่อถึงบุญ บุญนี้เองเป็นเกิดความปิติเกิดขึ้นทั้งทางกายทางใจ ใครอยู่ใกล้ด้วยแล้วก็มีความสุข ความสบายใจ

ดังนั้นการเข้าถึงพระพุทธศาสนาของผู้หญิงของเมืองน่านในยุคนั้น จึงขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมที่เอื้ออำนวย ด้วยความแร้นแค้นที่เกิดขึ้นจากปัญหาทางด้านการเมืองที่เป็นอยู่ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย กับจารีตประเพณีของสังคมเมืองน่านโบราณ ทำให้ผู้หญิงจะเข้าถึงแง่มุมความลึกซึ้งในทางพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่น้อยมาก ผู้หญิงที่จะเข้าใจธรรมเนียบประเพณี หลักการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจึงถูกจำกัดไว้กับ ระดับเจ้านายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนระดับชาวบ้านแล้วจะมุ่งไปที่การทำทานตามวาระ และเทศกาล วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามโอกาส

พระพุทธรูปไม่ความหมายของภาพตัวแทนผู้หญิงเมืองน่านโบราณ

แม้จะมีข้อห้ามของผู้หญิงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอยู่หลายประเด็น แต่ด้วยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า อีกประเด็นหนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพทางด้านความคิด การเห็นต่างไม่ใช่นกที่ผิด หากเป็นแง่มุมของของความคิดที่พยายามแสดงออกมาในสภาพบริบทของสังคมในยุคนั้นการแสดงออกทางด้านกายสรีระไม่ได้ ไม่ได้หมายความว่าไม่สามารถศึกษา และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ การสวดมนต์ รักษาศีล ภาวนา ก็เป็นวิธีหนึ่งที่ถือปฏิบัติกันเป็นปกติไม่ว่าเป็นผู้ชายหรือผู้หญิง แต่มีเพียงบางประเด็นเท่านั้นที่ผู้หญิงไม่สามารถทำได้ในยุคนั้นก็คือ การบวชเป็นพระภิกษุ จากประเด็นนี้ จึงได้มีแนวความคิดที่จะให้ตนเองได้รับอานิสงส์ของการบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์

ดังนั้นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเกิดขึ้น สื่อกกลางที่จะเชื่อมความศรัทธากับความเชื่อให้เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ ภาพตัวแทนของผู้หญิงในสังคมเมืองน่านในยุคนั้นจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ การที่ผู้หญิงไม่มีโอกาสที่จะบวชได้ จึงมีการตั้งจิตอธิษฐานเป็นเจ้าภาพในการบวชพระ บวชพระ เพราะมีความเชื่อว่าการได้มีโอกาสเป็นเจ้าภาพบวชสามเณร บวชพระนั้นเสมือนตนเองได้บวชเองอาศัยอานิสงส์ตรงจุดนี้ได้ทำบุญใหญ่ในชีวิต แต่การที่จะได้มีโอกาสบวชให้สามเณรและพระสงฆ์นั้นก็หาโอกาสได้ยากยิ่ง เนื่องจากไม่ได้มีการบวชกันทุกวัน และการจะเป็นเจ้าภาพในการบวชแต่ละครั้งต้องใช้ปัจจัย และเงินเป็นจำนวนมาก หากเป็นผู้หญิงที่มีฐานะทางการเงินดีคงไม่ใช่เรื่องยากอะไร แต่สภาพสังคมของเมืองน่านสมัยนั้นไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะอาชีพที่ทำส่วนใหญ่คือการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไม่ได้เน้นค้าขาย ทำให้ฐานะทางครอบครัวค่อนข้างที่จะลำบากไม่สามารถหาปัจจัยเป็นจำนวนมากมาเป็นเจ้าภาพงานบวชได้

ข้อจำกัดที่กล่าวมาข้างต้น พระพุทธศาสนาได้มีทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอการสร้างพระพุทธรูปไม้ ถือเป็นนวัตกรรมการทางพระพุทธศาสนาที่ลดความเหลื่อมล้ำในประเด็นนี้ลงได้ ด้วยความเชื่อที่เชื่อว่าการได้มีโอกาสเป็นเจ้าภาพบวชพระสงฆ์เปรียบเสมือนตนเองได้บวช แนวความคิดนี้จึงถูกนำมาใช้กับพระพุทธรูปไม้ ในลักษณะที่

เป็นภาพเสมือนแทนตนเอง ความเชื่อที่ว่า การได้สร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะเป็นเจ้าภาพการสร้างก็ดี หรือมีส่วนในการสร้างก็ดี ก็เปรียบเสมือนตนเองได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ในเมื่อนานปัจจุบันจึงเป็นจารีตธรรมเนียม พระพุทธรูปไม่ว่าที่มีผู้หึงเป็นเจ้าภาพในการสร้าง

พระพุทธรูปไม่ว่าภาพตัวแทนผู้หึงในเชิงสังคม การสร้างพระพุทธรูปไม่เป็นการแสดงออกให้สังคมในเมืองน่านโบราณได้รับรู้ถึงการมีตัวตนของผู้หึงเมืองน่านโบราณที่เป็นผู้ช่วยปกป้องรักษา คำจุนพระพุทธศาสนาให้ครบ 5 พันปีตามพุทธทำนายของพระศาสดา ผ่านตัวของพระพุทธรูปไม่ว่า ซึ่งเสมือนเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างผู้หึงกับพระพุทธศาสนา การแสดงออกทางสังคมของผู้หึงที่มีผู้ขายเป็นใหญ่ในอดีตที่ผ่านมา มักจะถูกกดดันเนื่องจากถูกมองว่าไม่เหมาะสมด้วยบริบทของสังคมสมัยนั้น ความยากลำบากของผู้หึงในการที่จะลุกขึ้นมาทำอะไรสักอย่างเพื่อสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงยิ่งเป็นไปได้ยาก การใช้พระพุทธรูปไม่เป็นสื่อกลางในการแสดงออกทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่สังคมสมัยนั้นยอมรับได้เนื่องจาก การสร้างพระพุทธรูปนั้นเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา การนำพระพุทธรูปไม่ว่าไปถวายวัดเนื่องในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาและตัวผู้หึงเองเป็นผู้สร้างเพื่อถวายแก้แค้นเพื่อเป็นสมบัติในทางพระพุทธศาสนาต่อไป การให้โอกาสทางสังคมที่ไม่ได้ปิดกั้นในทางพระพุทธศาสนาทำให้ผู้หึงได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปไม่ว่าภาพตัวแทนผู้หึงแห่งพลังศรัทธา ความศรัทธาเกิดขึ้นมาจากความเชื่อ ความเชื่อมั่น อิทธิพลต่อความคิด ความคิดมีผลต่อการแสดงออก สังคมรับรู้ตัวตนของคนเราผ่านการแสดงออก ซึ่งการแสดงออกนั้นมาจากกระบวนการคิด การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าของผู้หึงเมืองน่านโบราณแสดงถึงศรัทธาอย่างแรงกล้าที่มีต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปไม่ว่าที่พบตามวัดเป็นจำนวนไม่น้อยที่เจ้าภาพผู้สร้างเป็นผู้หึง การบ่มเพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเริ่มจากศรัทธาที่ถูกต้อง การได้มีโอกาสซึมซับเอาสิ่งที่ดีและได้น้อมนำมาปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดผลที่ดีตามมา การจะสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าได้สักองค์หากเราสร้างเองจำเป็นต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างมากในการเรียนรู้ คนที่มีจิตศรัทธาจะสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าไม่จำเป็นต้องเป็นช่างแต่จำเป็นต้องมีปัจจัยเพียงพอในการสร้าง การสละปัจจัยในการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่า อาจจะมีความแตกต่างในการสร้างที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสกุลช่าง รูปแบบเนื้อไม้ที่ใช้สร้าง ดังนั้นแล้วการสละปัจจัยในการสร้างหากไม่มีศรัทธาแล้วย่อมไม่สามารถที่จะทำได้

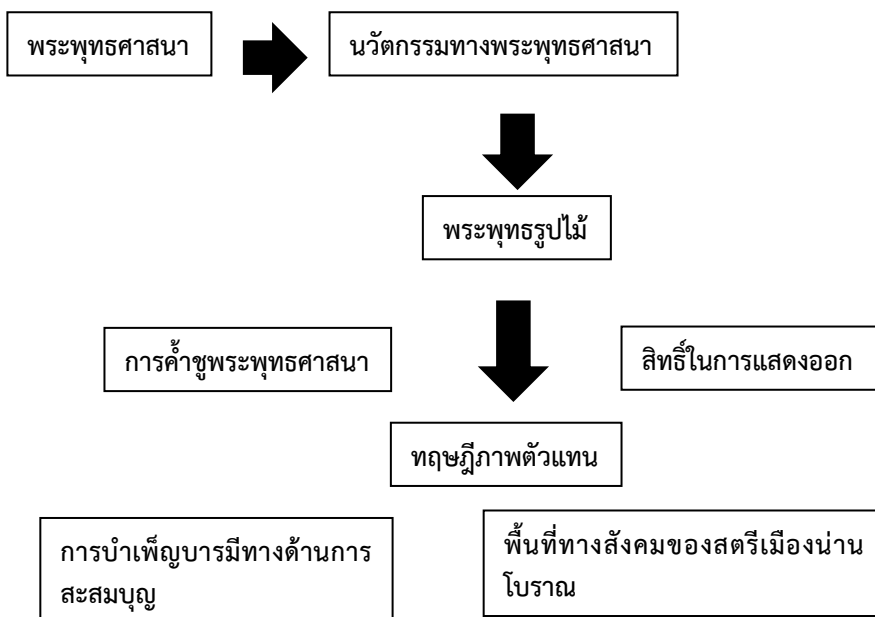
พระพุทธรูปไม่ว่าภาพตัวแทนผู้หึงในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ภาพตัวแทนที่เราเห็นในรูปลักษณะของพระพุทธรูปไม่ว่าที่มีผู้หึงเป็นคนสร้างหรือเป็นเจ้าศรัทธา ได้แสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ในความเท่าเทียมของผู้หึงในพระพุทธศาสนา การไม่ถูกกดดันหรือขัดขวางในการสร้าง การให้สิทธิในการสร้างอย่างเสรี ไม่ได้จำกัดสิทธิ์ใดๆ ที่สงวนไว้สำหรับผู้ชายเท่านั้นที่เป็นคนสร้างพระพุทธรูปไม่ว่า ในข้อนี้พระพุทธศาสนาได้เปิดกว้างให้ได้มีโอกาสได้ทำตามกำลังศรัทธาของตนเอง การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าไม่ได้ถูกมองว่าเป็นความผิดตรงกันข้ามกลับได้รับความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่า การไม่มีข้อจำกัดในเรื่องนี้ทำให้ผู้หึงสามารถที่จะแสดงออกถึง ความมีฐานะทางสังคมได้ในการสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าแต่ละครั้งช่างจะถามความต้องการของผู้สร้างก่อนว่าต้องการพระพุทธรูปลักษณะอย่างไร

การประดับตกแต่งองค์พระพุทธรูป การใส่เครื่องประดับที่มีค่า หรือการจารึกได้ฐานพระพุทธรูปไม่ว่าใครเป็นคนสร้างย่อมเป็นการแสดงออกอย่างมีนัยสำคัญของตัวผู้สร้างเอง

พระพุทธรูปไม้ภาพตัวแทนในการเยียวยาจิตใจ การจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่ต้องดิ้นรน มีข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้านการได้มีที่พึ่งทางจิตใจถือเป็นเรื่องจำเป็น นอกจากความต้องการด้านวัตถุแล้ว ด้านจิตใจก็ถือว่าสำคัญ การได้มีโอกาสสร้างบุญบารมีฝากไว้กับพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนยาที่คอยดูแลรักษาจิตใจในยามที่มีความทุกข์ พระพุทธรูปไม้ที่เป็นงานพุทธศิลป์ เพียงอย่างเดียวก็สามารถที่จะช่วยให้ผู้เห็นรู้สึกมีความสุขได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้าหากพระพุทธรูปไม้ได้ถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางระหว่างพระพุทธศาสนากับการทำหน้าที่ในการเยียวยาจิตใจ ให้เกิดปิตินดีในบุญที่ได้ทำ การฝากความหวังแห่งอนาคตที่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ไว้กับพระพุทธรูปไม้ จะสังเกตเห็นจารึกตรงฐานพระพุทธรูปไม้ที่มีข้อความส่วนมากนั้นได้เขียนในเชิงการฝากบุญที่ได้ทำไว้กับพระพุทธศาสนา หรือไว้เป็นปัจจัยในภายภาคหน้า คือคำมั่นสัญญา คำอธิษฐาน ว่าต้องการอะไรในอนาคตที่ยังมาไม่ถึง ดังนั้นพระพุทธรูปไม้ก็คือหลักฐานแห่งการทำความดีอย่างหนึ่งนั่นเอง ความไม่สบายใจความทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกขวันในการใช้ชีวิตของเรา การถูกบีบคั้นจากสภาพการณ์ในด้านต่าง ๆ การที่มีที่พึ่งทางใจการได้ระลึกนึกถึงบุญที่ตนเองได้สร้างได้ทำไว้ แม้แต่ยามใกล้ตายหากย้อนหวนคิดกลับไปก็ยังไม่เกิดปิตินดีได้เกรงกลัวต่อความตายที่จะมาถึงเลย การสร้างพระพุทธรูปไม้เป็นการสร้างบุญที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรมที่ทำหน้าที่แตกต่างกันไปตามโอกาส หน้าที่ในทางนามธรรมก็คือการทำให้จิตใจเกิดความสุข เกิดบุญ ส่วนหน้าที่ในทางรูปธรรมนั้นเป็นสัญลักษณ์ในการทำบุญ เช่น เวลาใกล้ตายความเจ็บปวด ความทรมานเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องการที่จะระลึกนึกถึงบุญที่ตนเองได้สร้างไว้แน่นอนอาจจะทำให้นึกไม่ได้เพราะฤทธิ์ของความเจ็บปวดทรมาน แต่รูปของพระพุทธรูปไม้ที่ตั้งอยู่ในจิตสำนึกภาพที่ชัดเจนไม่ลางเลือนย่อมเป็นหลักให้ยึดและระลึกถึงบุญต่าง ๆ ที่เคยทำมาตลอดชีวิต เป็นกระแสแห่งบุญ การทำงานระหว่างรูปธรรมและนามธรรมนั้นเชื่อมโยงกันเพียงแค่มีสื่อกลางที่มีภาพชัดเจน สามารถที่ทำให้จิตใจคลายความทุกข์ลงได้ในที่สุด

พระพุทธรูปไม้ภาพตัวแทนในการสร้างเครือข่ายของผู้หญิงน่านโบราณ เครือข่ายคือการร่วมทำกิจกรรม บางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จตามเป้าหมาย การทำเพียงคนเดียวในบางเรื่องไม่สามารถกระทำได้เพราะเกินกำลังของคนเพียงคนเดียว การที่มีผู้หญิงสร้างพระพุทธรูปไม้เพื่อถวายวัดและได้จารึกชื่อของตนเองไว้ตรงที่ฐาน ในประเด็นนี้จะมองไปที่เครือข่ายพลังเงียบของผู้หญิงที่มีต่อสังคมในยุคนั้น การจะแสดงออกถึงฐานะทางสังคมแบบโจงโครม อาจจะไปขัดกับหลักกรรมนิยม ความนิยมในยุคนั้นที่มีผู้ชายเป็นใหญ่ ดังนั้นการแสดงผลเงียบผ่านพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม การได้มาวัดและนำพระพุทธรูปไม้ที่มีชื่อของตนเองมาถวายวัดในช่วงเทศกาลยี่เป็ง (สัมภาษณ์พระครูผาสุกนันทวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสวนหอม อ.เมือง จ.น่าน. 20 มกราคม 2563) พร้อมกับพิธีการตั้งธรรมหลวง ถือเป็นโอกาสดีที่จะได้พบปะกับผู้คน ได้ทำงานร่วมกัน เริ่มตั้งแต่การเตรียมงาน การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ได้มีโอกาสคุยในเรื่องที่ตนเองสนใจกับคนอื่นที่สนใจในเรื่องแบบเดียวกัน ถือเป็นสร้างเครือข่ายในรูปแบบหนึ่งในสังคม จุดเริ่มต้นเล็กๆนี้ได้นำไปสู่การร่วมมือทำงานในหลาย ๆ เรื่องที่ช่วยขับเคลื่อนสังคมของเมืองน่านโบราณ

แผนภาพสรุปองค์ความรู้ที่ได้

สรุป

พระพุทธรูปไม้เป็นภาพตัวแทนในวัฒนธรรมเดียวกันของผู้หญิงในเมืองน่านโบราณ และพระพุทธศาสนาช่วยให้สิทธิ์ของผู้หญิงเมืองน่านโบราณแสดงออกได้ในรูปของภาพตัวแทน โดยมีสื่อกลางที่ไม่ได้มีแค่พระพุทธรูปไม้เท่านั้น พระพุทธรูปไม้เป็นเพียงสื่ออย่างหนึ่งที่เข้าไปมีความสำคัญที่สังคมเมืองน่านโบราณ ที่สังคมไม่สามารถปฏิเสธได้เนื่องจากเป็นเมืองที่นับถือศาสนาพุทธ แม้แต่กฎหมายหลักคำเองก็ต้องอาศัยหลักธรรม หลักคุณธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าไปประกอบในการบัญญัติข้อกฎหมายในยุคนั้น ภาพตัวแทนที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมการถวายพระพุทธรูปไม้ หรือแม้แต่กระบวนการขั้นตอนการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ล้วนมีนัยสำคัญในทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ ส่วนมากเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งต้น แล้วพระพุทธรูปไม้ได้เข้าไปเติมเต็มในจุดที่เหมาะสม

การแสดงออกทางสังคมของผู้หญิงในสมัยน่านโบราณที่มีข้อจำกัดในเรื่องของ สรีระร่างกายที่ไม่เหมาะสมเป็นนักบวชในทางพระพุทธศาสนา การถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ การใช้ชีวิตที่ยากลำบากหากเข้าไปบวชในพระพุทธศาสนารวมถึงวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ไม่เอื้อต่อผู้หญิงมากนัก จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาพระพุทธศาสนาจึงมีอุปสรรคที่ทำให้ผู้หญิงนั้นไม่ห่างเหินจากหนทางบุญ สามารถทำบุญได้โดยไม่ติดขัดในเรื่องของ

ข้อจำกัดที่กล่าวมา พระพุทธศาสนาจึงได้มีนวัตกรรมพระพุทธรูปไม้มาเป็นตัวเลือกให้กับผู้หญิงได้มีพื้นที่แสดงออกทางสังคม มีสิทธิ์เท่าเทียมผู้ชายในการแสวงบุญ สร้างบารมีในทางพระพุทธศาสนา

References

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Jane Bingham แปลโดยละอองทิพย์ อัมรินทร์รัตน์ และ วิมาวรรณ ภัทรโรตม. 2548. Medieval World โลกยุคกลาง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปาเจรา.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดน่าน. 2544.

ตามตา เตียงทอง (อั้งโน) ชาม เชื้อสถาปนศิริ. 2550. อดีต/ภาพตัวแทนในละครชิตคอม.

พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต). 2550. พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. 2531.

พิริยะ ไกรฤกษ์. 2540. รากเหง้าแห่งศิลปะไทย. กรุงเทพฯ : ริเวอร์บุ๊คส์.

สงวน โชติสุขรัตน์ (ปวีรรต). 2515. “ตำนานพระเจ้าไม้แก่นจันทน์” . ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สร้อยดี อ่องสกุล. 2534. กฎหมายอาณาจักรหลักคำ (ปวีรรต). 2534.

สร้อยดี อ่องสกุล. 2561. พื้นเมื่อน่านฉบับวัดพระเกิด. เชียงใหม่ : ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2538. ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศใกล้เคียง อินเดีย ลังกา ขวา จัมปา ขอม พม่า ลาว. กรุงเทพฯ : งานดี.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. 2535. “ประชุมกฎหมายเกษตร”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคม มหาวิทยาลัยพะเยา. 2(3). 10.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. 2538. “ภาพตัวแทน แทนสิ่งที่แทนไม่ได้”. จุลสารไทยคดีศึกษา. 12(1). 16 -18.

พระครูมหาสุกนันทวัฒน์. (25 มกราคม 2563). เจ้าอาวาสวัดสวนหอม อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน. สัมภาษณ์.

สมคิด นันตะ. (14 มกราคม 2563). อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ. สัมภาษณ์.